

AXLOQIY OG'ISHLARNI TASNIFLASH MUAMMOSI

Tóxtayeva Nozima Narziyevna

Buxoro viloyati G'ijduvon tumani 5-maktab psixologi.

Annotatsiya: O`quvchini tarbiyalash va o`qitishning asosiy pedagogik vazifalari olamida maktab o`quvchisining og`ishgan xulqi maktabga moslashmaganlik kabi ijtimoiy moslashmaganlik xarakteriga ham ega.

Kalit so'zlar: Axloqiy deviatsiya, og`ishgan xulq, "deviant (og`ishgan) xulq", jinoyatchilik, ichkilik (piyonistalik) giyoxvandlik, o`z-o`zini o`ldirish, axloqsiz xulq, daydilik, foxishabozlik.

Maktabga moslashmaganlik tuzilmasiga o`zlashtirmaslik, tengdoshlari bilan o`zaro munosabatning buzilishi, hissiy buzilishlar kabi uning ko`rinishlari qatorida axloqiy og`ish ham kiradi.

Psixologik reallikni tahlil ilmiy qilish shakllaridan biri uning ko`rinishlari tasnifi hisoblanadi. Tadqiqotchilarning axloqiy og`ishlarni tizimlashtirishdagi ko`p sonli urinishlari qali yagona tasnif yaratishga olib kyelmadi. Murakkabliklarni bir nyecha sharoitlar bilan tushuntirish mumkin.

Axloqiy deviatsiyaning muammosiga asosiy sabab uning fanlararo xarakterda ekanligidadir. Modomiki, "deviant (og`ishgan) xulq" atamasi turli fanlarda turli ma'noda ishlatilarkan, shu sabab axloqiy og`ishlarning ko`p turli xil tasniflari mavjud.

Muammo mavjudligini tushuntiruvchi boshqa sabablar orasida inson axloqining o`ta turli-tuman shakllari va "me'yor" tushunchasining o`zi noaniq ekanligini aytish mumkin. Bularning barchasi umumiy mezonlarni ajratishdyek, og`ishgan xulqning har xil ko`rinishlarining yagona tasnifini yaratishda ham qiyinchilik tuqdiradi.

Ayni damda tizimlashtirish mavjud va alohida fanlar doirasida keng foydalaniladi. Shartli ravishda axloqiy og'ishlar tasniflash muammosida uchta asosiy yondoshuvni ajratish mumkin: ijtimoiy-huquqiy, klinik va psixologik.

Ijtimoiy-huquqiy yondoshuv doirasida, o'z navbatida, sotsiologik va huquqiy yo'nalishni ajratish mumkin.

Sotsiologiya axloqiy devyatsiyani bir necha asoslar bo'yicha guruhlanadigan ijtimoiy ko'rinish sifatida ko'rib chiqadi:

- a) masshtabdan qat'iy nazar ommaviy va shaxsiy og'ishlar ajratiladi;
- b) oqibatlar aqamiyati bo'yicha – salbiy (zararli oqibatlar keltirib chiqaruvchi va potentsial xavf tuqdiruvchi) va ijobiy;
- v) sub'yekt bo'yicha – aniq shaxslar, norasmiy guruhlar (masalan, yo'lto'sar guruhlar faoliyati), rasmiy tuzilmalar, shartli ijtimoiy guruhlar (masalan, ayollar piyonistaligi) og'ishi;
- g) ob'yekt bo'yicha – iqtisodiy, maishiy, mulkiy buzilishlar va boshqalar;
- d) muddati bo'yicha – bir vaqtli va davomli;
- ye) buzilgan mye'yor turi bo'yicha – jinoyatchilik, ichkilik (piyonistalik) giyohvandlik, o'z-o'zini o'ldirish, axloqsiz xulq, daydilik, fog'ishabozlik, byezionlik, boqimanda bo'lish, sotqin, rasmiyatchilik, tyerrorizm, irqchilik, gyenotsid, destruktiv madaniyatlar.

Jamiyatda og'ishgan xulq atamasi ostida qozirgi vaqtda qabul qilingan va jazolash xavfi bilan taqiqlangan qonuniy mye'yorlarga qarshilik qiluvchi barcha narsa tushuniladi. Shaxs harakatlarini huquqiy baholashdagi yetakchi myezon ularning jamiyatga xavf solish darajasi hisoblanadi. harakatlarning jamiyatga xavf solish xaraktyeri va darajasi bo'yicha ularni jinoyat, ma'muriy va fuqarolik- huquqiy dyeliktlar, intizomiy qiliqlarga bo'linadi.

Jinoyatlar, o'z navbatida, jamiyatga xavf tuqdirish darajasiga ko'ra quyidagi kateqoriyalarga bo'linadi: uncha oqir bo'lmagan – ikki yilgacha ozodlikdan maxrum etish; o'rtacha oqir – byesh yilgacha ozodlikdan maxrum etish; oqir

jinoyatlar – o`n yilgacha ozodlikdan maxrum etish; alohida oqir – ikki yilgacha ozodlikdan maxrum etish yoki ancha qat'iy jazo byelgilash.

Jinoyatlar harakatlarning xaraktyeri bo`yicha ham bo`linadi: shaxsga qarshi jinoyat, iqtisod soqasidagi jinoyat, davlat qokimiyatiga qarshi jinoyatlar, qarbiy xizmatga qarshi jinoyat, insoniyat tinchligi va xavfsizligiga qarshi jinoyat. Shunday qilib, Jinoyat va Fuqarolik kodyekslari qonuniy nuqtai nazardan og`ishgan xulqning turli shakllari tasnifi hisoblanadi. Vaqt huquqiy og`ishning yanada yangi shakllarini tuqdirmoqda, masalan, rekyet, uyushgan jinoyatchilik, xakyerlik. Bu, o`z navbatida, qonunchilikka doimiy o`zgartirish kiritish zaruriyatini tuqdiradi.

Ko`rib chiqilgan tasniflarga axloqiy dyeviatsiyaga pyedagogik yondoshuvni qo`shimcha qilish mumkin. Bizning fikrimizcha, pedagogik tasniflar kamroq diffyeryentsiyalangan va ko`pincha boshqa fanlardan o`zlashtirilgan. Ko`pincha “og`ishgan xulq” tushunchasini “moslashmaganlik” tushunchasi bilan tenglashtiriladi. O`quvchini tarbiyalash va o`qitishning asosiy pedagogik vazifalari olamida maktab o`quvchisining og`ishgan xulqi maktabga moslashmaganlik kabi ijtimoiy moslashmaganlik xarakteriga ham ega.

Maktabga moslashmaganlik tuzilmasiga o`zlashtirmaslik, tengdoshlari bilan o`zaro munosabatning buzilishi, hissiy buzilishlar kabi uning ko`rinishlari qatorida axloqiy og`ish ham kiradi.

Pedagoglar bilan qamkorlik tajribasi maktabga moslashmaganlik bilan uyqunlashuvchi birmuncha kyeng tarqalgan quyidagi axloqiy og`ishlar qaqida gapirishga imkon byeradi. Bu intizom buzilishi, sababsiz maktab kyelmaslik, gipyerfaol axloq, tajovuzkor axloq, oppozitsion axloq, chyekish, byezorilik, o`qrilik, yolqon.

Ijtimoiy moslashmaganlikning maktab yoshida anchagina masshtabli belgilari bo`lib quyidagilar chiqishi mumkin: psixofaol moddalarni muntazam iste'mol qilish (uchuvchi eritmalar, ichkilik, giyohvand moddalar), jinsiy deviatsiyalar, fog`ishabozlik, daydilik, jinoyat sodir etish. Oxirgi vaqtlarda maktab

o'quvchilarining og'ishgan xulqida nisbatan kompyutyer o'yinlari yoki diniy syektalarga qaram bo'lib qolish bilan bog'liq bo'lgan yangi shakl kuzatilmoqda.

Juda yoshlikdan va maktab yoshidan og'ishgan xulq ko'rinishlari qaqidagi masala yanada chalkash. Umuman shaxsning "mustaqil bo'lmagan" bu bosqichida deviant axloq qaqida gapirish mumkinmikin? Pedagoglar va ota-onalar ko'pincha kichik bolalarda zararli odatlar (barmoqini so'rish, tirnoqini chaynash), ovqat yeyishdan bosh tortish, quloq solmaslik, tajovuzkor axloq, masturbatsiya, gipyerfaol axloq kabi axloqning shunday salbiy ko'rinishlari bilan to'qnashadilar.

Afsuski, jamiyatda og'ishgan xulqqa nosog'lomlik kabi munosabatda bo'lish ustundir. Uning ko'zga ko'ringan shakllari bilan to'qnashgach, odamlar avvalo tibbiy tashhis va unga tyegishli tibbiy yordam olishga harakat qiladilar.

Deviant axloq masalalari bo'yicha ilmiy adabiyotlarda birmuncha ishlab chiqilgan va anchagina odatlangan klinik yondoshuv qukmronlik qiladi. Ayni damda ma'lumki, shaxs axloqiga psixolgik jiqatdan – shaxsning o'ziga nasiqat qilib ta'sir ko'rsatish mumkin. Yaqqolki, mutaxassis og'ishgan xulq tasnifiga ikkita yetakchi yondoshuvni aniq differentsiyalashi zarur – psixologik va klinik.

ADABIYOTLAR

1. Uzbekiston Respublikasi Konstitusiyasi.
2. Boboyev X.B., A.X.Saidovlar umumiy taxriri ostida. «Uzbekiston Respublikasi Konstitupiyasini o'rganish». «Uzbekistan» nashriyoti Toshkent-2001.
3. Beshcheva S.A. «Slojnyy mir podrostka». Sverxtovsk 1984.
4. To'laganova G.K. «Yosh davrlari va pedagogik psixologiya kursi buyicha tarbiyasi «Qiyin» o'smirlar psixologiyasiga metodik ko'rsatmalar».
5. Fayziyev Ya. M. «Umumiy va tibbiy psixologiya». Toshkent Abu Ibn Sino nomidagi tibbiyot nashriyoti 2000.
6. G'oziyev E. G. «Tarbiyasi «O'iyin» o'smirlar psixologiyasi». Lektorga yordam. Toshkent-1984.